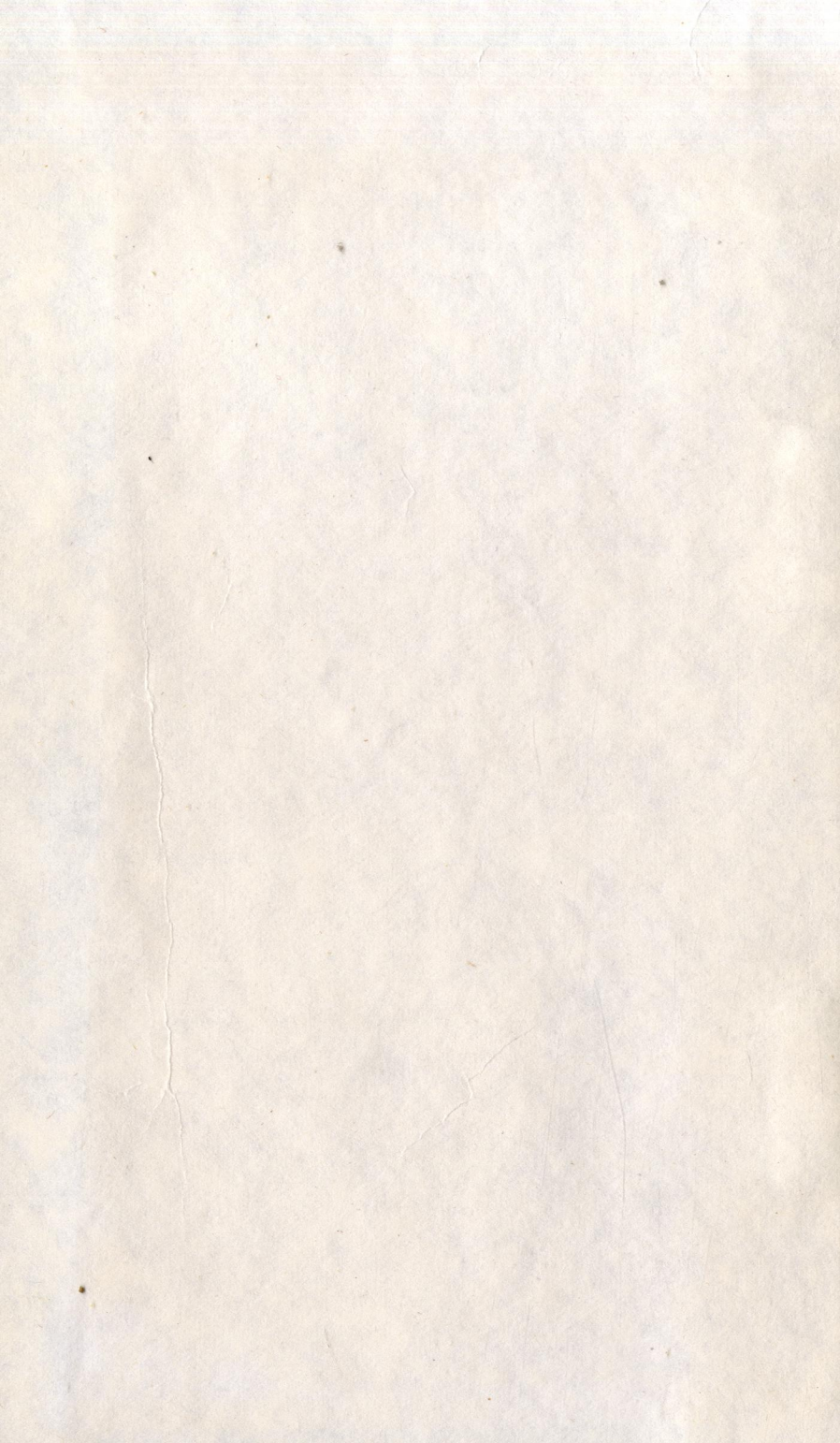

Гелена
і Фауст

переклав
Л. Франко

HELENA UND FAUST,

DRITTER AUFGUG DES ZWEITEN THEILES

VON GÖTHES „FAUST“,

ins Ukrainisch-Russische übersetzt

von Ivan Franko.

ZUR FEIER DES 150-TEN GEBURTSTAGES GÖTHES.

ГЕЛЕНА І ФАВСТ,

Третій акт другої частини Гетевого „Фавста“.

ПЕРЕКЛАД

Др. Ів. Франко.

(Відбитка з «Літературно-наукового Вісника»).

У ЛЬВОВІ, 1899.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

06
В честь столітьдесятих роковин уродин Гете.

ГЕЛЕНА і ФАВСТ,

Третій акт другої частини Гетевого „Фавста“.

ПЕРЕКЛАД

Др. Ів. Франко.

ЛВІВ, 1899.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

1501

ТЕПЕНА І ФАВСТ

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И- 34371

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

955 ф

П
Г-ИНО а

ПЕРЕДМОВА.

Місяць серпень 1899 р. був у Німеччині присвячений пам'яті найбільшого поетичного генія нових часів, Йогана Вольфганга Гете. Всі німецькі міста, починаючи від Франкфурта на Майні, всі корпорації, редакції, театри, вшанували пам'ять великого поета і великого чоловіка безмежним рядом урочистих обходів, вистав, промов, статей, книг і різнородних публікацій. Та свято се не було виключно німецьким святом. Гете був найбільш універсальним поетом усіх часів; він умів відчутти красу і людськість усюди, де тільки зустрів її, без огляду на мову, костюм і національну за-краску. Бувши одним із творців німецького національного почуття він рівночасно був одним із творців того наскрізь новочасного універсалізму, що обіймає цілий світ ідей, чуття і краси, щоб тим сильнійше любити, тим висше піднести своє рідне. От тим то роковина Гете були загальним святом людської цивілізації; пам'ять великого генія шановано так само щиро на всіх мовах, у всіх освічених краях.

Бажаючи і в нашій мові вшанувати його пам'ять, ми подаємо тут перекладом одну частину з його найбільшого архитвору, з безсмертного „Фавста“. Переклавши першу часть „Фавста“ ще два-цять літ тому назад я кілька разів брався перекладати другу, та проби лишали ся невикінченими. Найчастійше я брав ся власне до третього акту другої части, до тої високо-оригінальної класично-романтичної трагедії про Фавста і привернену до життя Гелену. Тепер я зважив ся переглянути ті давні прсби, переробити їх і викінчити, і пускаю їх у світ — також як пробу осилена нашою мовою величнього німецького архитвору.

Друга часть „Фавста“ вважається взагалі твором темним і незрозумілим. Се не зовсім справедливо. Певна річ, се не є твір популярний, він вимагає у читача деяких відомостей з історії і мітології, деяких пояснень. Але по-за тим, з погляду на композицію цілості, сей твір дуже ясний і прозорий. Його уклад і будова впливає конечно з самого заложення драми, з самої легенди про Фавста-чародія. В першій частині трагедії, заключаючи контракт з Фавстом, Мефістофель обіцяє йому пробігти з ним „насамперед малий, потім великий світ“, то-б то насамперед світ індивідуального, потім публичного життя, а легенда веде Фавста на двори різних володарів, заставляє його викликати тіні різних славних покійників і робити иньші чародійські штуки. Сим був і для Гете витичений шлях. У прологу другої частини він показує символічним образом видужане Фавста на лоні природи ціеля страшною трагедією з Гретхен. Потім Фавст і Мефістофель ідуть на цісарський двір; Фавст являється порадником, що при помочи Мефістофелевих штук ратує цісаря з фінансових клопотів, заповоджуючи паперові гроші. Але цісар, легкокомисний пан, бажає більше забави, ніж справдішньої помочи для держави і жадає від Фавста, щоб той показав йому тіні Гелени і Паріса. За порадою Мефістофеля Фавст спускається в підземний світ до „матерій“ — містичних (платонівських) жерел усякого життя і викликає від них ті тіни. Але тінь Гелени будить у його серці непогамовану любов, він кидається до неї і мало не гине серед страшною експлозії. Одужавши він не може в спокоїти ся і разом з Мефістофелем подається до Греції, де на фарсальській рівнині, пам'ятний битвою між Цезаром і Помпеем, одної певної ночі відбувається гульня класичних мітичних постатей. Тут Фавст при помочи Протея, Хірона і віщунки Манто добирається до самої Персефони, богині підземного світа і одержує від неї те, що вона випускає Гелену на світ, як колись випустила була Орфееву Еввідіку, в таких стані і таким виді, як була по повороті з Трої. Рівночасно Мефістофель, котрий серед тих класичних символів краси відчуває себе ніяково, обертається до найнижших, найобридливіших мітичних прочвар і визичує собі маску найобридливішої з них, Форкїяди, одної з двох сестер, дочок бога пітьми, що по грецькому віруванню обі мали тільки одно око і один зуб і по черзі користували ся тими причадами.

Отже й є вихідна точка третього акту, що властиво є окремою самостійною трагедією Гелени і Фавста. Гелена вертає з Трої з хором троянських полонянок. Менелай вислав їх наперед, велів Гелені зглянути батьківський двір і при помочи старої ключниці прилагодити все до жертви, але не сказав, що має бути принесене в жертву. Гелена входить у двір, та ще швидше виходить перенята жахом: у дворі край огнища вона побачила страшну прочвару, що німим рухом веліла їй забирати ся геть! Ся прочвара показуєть ся в дверях, виходить на світло, лаєть ся з полонянками і самій Гелені виявляє, що се її саму Менелай хоче зарізати в жертву богам, а її полонянки будуть повішені. Гелена зрезигнована вмерти, але дівчата бажають жити. Форкіяда вказує вихід із страшного положення. Недалеко Спарти, в горах, оселили ся якісь лицарі, побудували високий замок, а їх ватажок готов захистити її, коли вона зараз на-ново покине Менелая і схоче втекти до того замка. Гелена згоджуєть ся. Ватажок, що захищає її і побиває Менелая, се Фавст. З ним разом проживає Гелена в аркадських „шасливих полях“ розкішні дні. З їх подружя родить ся син Евфоріон, чудовий співак, що рветь ся до високого лету і гине. Його смерть, се для Гелени пора повороту в підземний світ; її служниці розпивають ся в елементах природи, — Фавст лишаєть ся сам, а Форкіяда відкинувши маску і котурни являєть ся знов — Мефістофелем. Вилічений із сеї останньої любови, любови до найвищої краси, Фавст вертає до свого краю, до публичного житя, до праці і ненастанних змагань зразу для осягнення сили, багатства, а в кінці для осягнення свободи і щастя загалу, і в тім змаганю знаходить своє вибавленє від темної сили. Отсе в коротких словах зміст другої части „Фавста“ і спеціяльно його третього акту.

Розумієть ся, се тільки скелет змісту. Трактуючи другу часть „Фавста“ символічно, як образ житя і змагань високо освіченого чоловіка свого віку, Гете спеціяльно в сьому епізоді хотів показати зразу противенство, потім зіллянє клясичного світа з середньовіковим, особливо клясичної поезії з романтичною і вплив із того зілляня нової європейської поезії, тої поезії, що поперед усього вітхнена духом свободи індивідуальної і народньої і на тій основі опирає новий гуманізм, так як клясичний світ опирав його на почутю громадської спільности. Ся нова поезия мала бути уособлена в фігурі Евфоріона. А що власне тоді (в 20-их роках нашого віку) найважнішою подією в європейській політиці була боротьба

Греків за народню незалежність від Турції, а в тій боротьбі найголоснішим епізодом було прилученє до неї і смерть Байрона, то й вийшло досить натурально, що фігура Евфоріона одержала подекуди індивідуальні риси геніяльного англійського поета; пісні Евфоріона тоном і могутнім поривом пригадують Байронові пісні і дають рівночасно понятє про вражінє, яке в ту пору робили ті пісні на чільнійших людей Європи, а похоронна пісня хору по його смерті стала ся найкрасшою поетичною маніфестацією німецького генія на честь англійського.

Певна річ, що побіч сего символічного значіння фігури трагедії, особливо-ж трагедії про Гелсну, живуть своїм індивідуальним житєм і для того надто властиве дошукуванє символіки у всіх деталях драми не тільки розпанахує її поетичні чари, але нагромаджує трудности і суперечности, що спиняють розумінє твору. Нам здаєть ся, що треба в ньому поперед усього бачити те, що в нїм є, поетичний твір, треба відчути те, що він дає безпосередно — чисто людські ситуації і конфлікти — а сего певно дуже багато. Символічне значінє тих фігур і конфліктів повинно являти ся не як ребра і кости, що вистирчують скрізь із худого тіла, а радше як золотавий розблиск, що обливає цілість і надає їй широку загально-людську перспективу.

Іван Франко.

ГЕЛЕНА і ФАВСТ.

Перед палатою Менелая у Спарті.

*Гелена виступає з хором Троянських полонянок, між ними
Панталіс,¹⁾ провідниця хору.*

Гелена.

Гелена, многим диво, многим лайки ціль,
З затоки йду, де йно-що ми причілили,
Все ще мов п'яна від гойдання довгого
Морської хвилі, що з фригійських нас рівнин
На бурних плечех в ласці Посейдоновій
І міцю Евра в рідну пристань занесла.
В низу ще там цар Менелай з найкращими
З вояцтва свого поворотом тішить ся.
Витай же ти мені, високий доме мій,
Що Тиндарей, отець мій, тут над кручею,
Вернувши від горба Палляди, збудував,

¹⁾ На малюнку Полігнота в Дельфах представлено Гелену з двома служницями; під одною підписано „Електра“, під другою „Панталіс“.

І понад всі доми спартанські прикрасив,
 Коли з сестрою Клітемнестрою²⁾ ще тут
 І з Кастором та Поллюксом я грала ся.
 Витайте й ви мені, залізні крила брам!
 У вашім гостелюбнім отворі колись
 Мені явив ся в повнім блиску мій жених
 Зміж многих мною вибраний, мій Менелай.³⁾
 О, відчиніть ся знов, щоб я, як слід жоні
 Сповнила вірно пильний наказ королів.
 Впустіть мене, і все що доси мов вихрї
 Ревло круг мене, хай позаду лишить ся.
 Бо відколи безжурно відси вийшла я
 Молить ся в храм Китери,⁴⁾ довг сьвятий сповнить
 А там розбійник з Фригії схопив мене, —
 Сподіялось багато, про що люди скрізь
 Говорять радо, та не радо слуха той,
 Що про його аж в казку виріс поговір.

Х о р.

Не занехай, вельможна пані,
 Посіданя найвисшого добра!
 Тобі бо дісталось одній
 Найвисшеє щастє:
 Слава краси, що ясніє над все.
 Героям звенить її гомін,
 І в бій вони гордо спішать;
 Та й найтвердшая вдача схиляє чоло
 Перед всесильною красою.

²⁾ Клітемнестра, жінка Агамемнона, була також дочка Тіндарея, але з иньшої матери. Гелена, Кастор і Поллюкс уважали ся зрештою дітьми не Тіндарея, а Зевеса.

³⁾ В иньшій місці Гелена представляє се так, що Менелая вибрав для неї сам батько і що вона пішла за него нерадо, кохаючи иньшого, Патрокля, див. стор. 74.

⁴⁾ Китера — місце, де був храм Афродити, та тут ужито сеї назви зам. Афродити.

Гелена.

Досить! Із мужем своїм приплила я тут,
 І ось у город він вперед послав мене;
 Та щó на думці в него, не вгадаю я.
 Чи я ще жінка? чи я королева ще?
 Чи жертва за князеві злигодні важкі,
 За довге лихолітє й горе Греції?⁵⁾
 Здобута я; чи бранка — не додумаюсь!
 Двосічну славу й долю, бач, безсмертнії
 Дали мені, зловіщий супровід краси,
 Що навіть на отсїм порозі грізно так,
 Понуро якось в вічі загляда мені.
 Вже в жолобленім кораблі глядів мій муж
 На мене зрідка, слова щирого не рік,
 Сидїв при мні, мов злеє щось задумавши.
 Аж як в Еврота заливі глибокому
 До берега передні човни приплили
 Носами впершись, він піднявши ся сказав:
 „Тут за порядком вийдуть лицарі мої,
 І я на березі оглянуп їх ряди;
 Ти-ж далі їдь горі Евротасом съвятим,
 По березі плодючим коні поганяй
 Через луги цвітисті та вохкі, докіль
 Не в'їдеш на прекрасну рівень, де колись
 Був лан плідний, а де тепер Лякедемон
 Розкинув ся серед вінка поблизьких гір.
 Війди в високо-склеплений князівський двір
 І служниць переглянь, яких я там лишив
 З бабусею, шафаркою розумною.
 Вона багатий скарб покаже хай тобі,
 Що батько твій лишив і що я сам в війні
 Й спокою все запопадаючи придбав.

⁵⁾ Натяк на Евріпідову трагедію „Троянки“, де представлено річ так, що Греки віддали Менеласви Гелену з тим, щоб він показав її смертю і він мав виконати се в Спарті.

Знайдеш усе в ладі й порядку, бо се-ж є
 Князеве право, щоб вертаючи в свій дім
 Знайшов усе нетикане і кожду річ
 В тім самім місці, де він полишив її;
 Бо раб не має власти нічого змінять.“

Хор.

Так радуй же серце і очи
 Тим скарбом прегарним,
 Збогачуванім здавна!
 Бо оздобний ланцюх і корони пишнота
 Спочивають так гордо й пишають ся там;
 Та вийди лиш до них і озви ся до них,
 То від разу вони — твої слуги.
 Любо бачить красу в боротьбі
 З золотом, перлами і самоцвітами.

Гелена.

А потім пан мій ось що дальше наказав:
 „А як усе ти переглянеш по ряду,
 Візьми триніжків скільки запотребить ся
 І всякої посуду, що приносячи
 Сьвятую жертву, під руками мати тра,
 Кітлів, чарок, а також таріло́к плоских;
 В високі збани із сьвятого жерела
 Води налий і дерева сухого теж
 Для підпалу придатного приспособі,
 Тай виостреного ножа тож не забудь;
 Про иньше все й сама ти там як слід подбай.“
 Так мовив і велів спішить ся; та ні-гич
 Не натакнув, яку живу́ю душу він
 Заріза́ть хоче, щоб богів ушанувать.
 Се щось непевне, та я не журю ся тим,
 На все те буде воля праведних богів!
 Вони сповняють, що захоче їх присуд,
 Чи люди се добром собі почитують,
 Чи злом; а нам смертельним покоря́ть ся слід.
 Нераз вже жертводі́й важкий підніс топір,
 Щоб на землі простертий втяти жертви карк,
 Та ні, не довелось! Перепинив йому
 Чи близький ворог, чи сам бог являючись.

Хор.

Що має стать ся, сьогó не здумаєш.
 Княгинє, сьміло йди,
 Де слід тобі!
 Добро і зло приходить
 Неждано чоловіку;
 Хоч нам пророч його, не ймемо віри.
 Адже-ж горіла Троя і ми
 Бачили зблизька соромну смерть,
 А ось же осьтут ми з тобою,
 Радо готові служити тобі;
 Бачимо сонце небесне, блискуче,
 І, що найкраще на сьвітї — тебе,
 Що на нас ти, щасливих, ласкава.

Гелєна.

Ну, будь що буде! Що там жде, а слід менї
 Не гаючись вийти у королївський двір,
 Що ось, не знаю як, передо мною знов,
 Давно небачений, малó не втрачений!
 Несьміло щось несуть по ступеньках мене
 Ті ноги, що колись скакали через них.

(Входить у дїм).

Хор.

Сестри, бранки сумовиті,
 О, відкиньте геть далеко
 Всї турботи!

Радуйте ся щастєм панї,
 Тїштесь радістю Гелєни,
 Що до рідного огнища
 Правда, пізно повертає,
 Та тим твердшою ходою
 Радісно отсе ступа.

Похвалїть богів блаженних,
 Що щасливо все доводять
 Аж до краю.

Мов на крилах підлітає
 Визволений через всякі

Перешкоди, але вязень
Надаремно сохне в тузі
І до стін тюрми своєї
Дармо руки простяга.

Та її взяв бог у руки
Там далеко
І з розвалин Іліону
Аж сюди її приніс
У старий, та сьвіжим блиском
Прикрашений батьків двір,
Щоби тут по невимовних
Радощах та муках
Спочиваючи про вчасну
Юність споминала.

Панталіс (*провідниця хору*).

Покиньте співу радісну стежечку
І на дверий узкриля оберніть свій зір!
Що бачу, сестри? Чи не йде отсе до нас
Зворушена княгиня поквапно назад?
Що сталося, славная княгине? Що могло
В твоїм дворі замість привитань челяді
Страшне спіткати тебе? Не скриєш ти сього,
Бо бачу ось відразу на твоїм чолі
І благородний гнів і задивоване.

Гелена.

(*Вона лишила подвої дверий відчинені, зворушена*).

Не до лица дочці Зевеса простий страх,
Переляк із-за будь-чого чужий мені;
Але тривога, що з нутра старої тьми
Від правіку виходить, ріжновидно ще
Мов полум'яні хмари з гирл огнистих гір
Клубить ся, і героїв жахом наповня.
Так і тепер Стигійці⁶⁾ жахом проняли
Мене при вході в дім, і мов нелюбий гість
Від тих давно нетоптаних, пожаданих
Порогів я би найраднійше геть пішла.

⁶⁾ Стигійці — підземні сили, від Стикса, підземної ріки.

Та ні, сюди на світло йду, а дальше вже
 Не проженеш мене, маро, хто ти там є!
 Освячення потрібно, щоб очищений
 Огнища жар і паню й пана привитав.

Провідниця хору.

Відкрий, о пані, слугам своїм, що стоять
 З пошаною при тобі, що зустріла ти?

Гелена.

Що бачила, вздрите наочно й ви самі,
 Коли свій витвір в тій же хвилі тьма стара
 Не проковтнула у бездонний свій живіт.
 Та щоб ви знали, я скажу словами вам.
 Коли в князівського двора понуру тінь
 Війшла я звільна, про свій довг міркуючи,
 Аж диво: пустка в сінях, тихо в комнатах.
 Не бе до уха стукіт кроків покvapних,
 Не видно вештаня поспішного нїде,
 Не показалась служниця ні ключниця,
 Що приязно витають все прихожого.
 Аж як до огнища я близько підійшла,
 То бач, край попелу й зотлілих бгарків⁷⁾
 Щось мов велика жінка на землі сидить,
 Заслонена — чи спить, чи то задумалась.
 Я строго крикнула, до праці зву її,
 Гадаю: певно ключниця, що муж її
 Дбайливий полишив у домі лад вести.
 Та під заслоною вона сидить як пень.
 Я грожу, — тут правицю піднесла вона,
 Мов геть мене від бгнища і з дому шде.
 Я гнівно відвертаю ся від неї, йду
 На сходи, що до спальні пишної ведуть,
 А побіч неї зараз і скарбниця є;
 Та чудо-юдо живо схопилось з землі
 І грізно шлях мій заступа, простуєть ся
 Худе, високе, очи дикі, каправі,
 Вид дивовижний, що жахає душу й зір.

⁷⁾ Огнище вважало ся осередком дому, святим місцем; при ньому спали слуги, пор. Одиссея IX, 190 і далі.

Та я на вітер мовлю; мова силуєсь
 Даремно постать сотворити як живу.
 Та глянь сама! Вона вилазить ось на сьвіт!
 Тут ми пани, аж поки наш король прийде.
 І Феб, що любить красоту, прогонює
 Страшні прочвари в дебри або нищить їх.
(Форкіяда показуєть ся на порозі між одвірками).

Х о р.

Много зазнала я, хоч молодії ще
 Понад чолом мені кучері вють ся!
 Много страховища бачила я,
 Зойки воєнні, троянську ніч
 В хвилі упадку.

Крізь хмароломний запилений рев
 Тлуму вояцького чула грізні
 Оклики божії, чула Незгоди
 Голос спіжевий, що ніс ся по полю,
 Бив в наші мури.⁸⁾

Ах, вони стояли ще,
 Мури Іліону,
 Але огняне море
 Від сусіда до сусіда
 Розливалось, розширялось
 Власним подувом бурливим
 Понад містом тьмою вкритим.

Біжучи крізь дим і жар,
 Крізь язики огнянії
 Чула я гнівних богів
 Кроки прстрашнії,
 Бачила їх величезні
 Постаті крізь темний дим
 Заревом облитий.

⁸⁾ В Гомеровій Іліяді кричить Еріс, богиня незгоди, серед битви. Опис руйнованя Трої в отсій пісні нагадує троха опис у Вергілієвій Енеїді II, 310—315, 608—633.

Чи бачила, чи дух тривогою оплутаний
 Являв мені примари ті?
 Сказать сего не вмію.
 Та що отсе страховище ось тут очима бачу,
 Се знаю я напевно;
 Навіть руками могла-б доторкнуть ся,
 Та зупиняє перед небезпекою
 Острах мене.

Чи ти одна є
 Із Форкісівен?
 Бо-ж у рідню
 Їм ти годиш ся.
 А може ти одна з тих сірих Ірай,
 Що одно око і один зуб
 На переміну по черзі вживають? ⁹⁾

Сьмієш, прочваро,
 Побіч краси
 Стать перед сьвітлими
 Феба очима?
 Виступи, виступи ближше сюди!
 Погані він не побачить твоєї,
 Так як сьвяте його око ніколи
 Тіни не бачить.

Але нас смертних, ах, заставляє
 Горе сумнее приймати
 Біль невимовний, який справляє
 Погань на віки проклята
 Красолюбним очам.

Отже-ж коли ти преш ся безстыдно
 Нам на зустрічу, — прокляте,
 Лайка й погроза впаде на тебе
 З уст тих блаженних, що їх боги
 Сотворили своїми руками.

⁹⁾ Форкіс, бог темноти, мав дві пари дочок, що звались Ірай і Горґони.

Ф ор к і я д а.

Старе се слово, та сьвята в нїм правда є,
 Що стид з красою рука в руку не привик
 Ходити по стежках зеленої землі.
 Глуха ненависть корінить ся у обох,
 І де лиш одно з одним здиблють ся вони,
 Плечима обертають ся, мов вороги,
 І кожде швидко у противний бік біжить:
 Сумує стид, а гордо дуєть ся краса,
 Аж Орку глупа пїтьма проковтне її,
 Коли вперед її старість не знївечила.
 І ви отсе, безсоромні, десь з чужини
 Зухвало надетіли тут, мов журавлів
 Хрипло-крикливий ключ, що довгим ланцюхом
 Зпід хмар на нас пускає краканє своє
 І тихого мандрівця змушує зирнуть
 У гору; та вони летять собі в свій шлях,
 Він далі в свій; оттак і з нами буде теж.
 Хтож ви такі, що королївський чесний двір
 Напали з шумом, мов Менади п'янії?
 Хтож ви такі, що на двірську ключницю
 Розгавкались, немов на місяць псів юрба?
 Гадаєте, не знаю, відки родом ви?
 Зелена брость, у битвах сплджена, в війні,
 Спокушені спокуси, ласі на мужчин,
 Що вояка й горожанина силу ссуть!
 Гляджу на тлум ваш, і здаєть ся — сарана
 Паде мов рій зелені ниви криючи.
 Ви з'їдачкі добра чужого, лакоми
 Розтратниці цвітучого добробиту!
 Здобутий, проданий, заміняний товар!

Г е л е н а.

Хто при хазяйці даять сьміє слуг її,
 Нарушує зухвало право панине;
 Бо їй одній годить ся що похвальнее
 Хвалить, а що неприподобнее — карать.
 З їх служби я вдоволенна, яку мені
 Робили, як стояв ще Іліон міцний
 В облозі, як упав і згіб, а також як

Блукаючи по морі бідували ми
 На кораблях, де кождий сам про себе дбав.
 І тут того-ж від сих дівчат веселих жду;
 Бо-ж не питає пан, хто є слуга його,
 Лиш як він служить. То-ж мовчи і не скались
 На них! Коли ти доси королівський дім
 Замість хозяйки вірно берегла, то честь
 Тобі за се; та ось хозяйка йде; вступишь.
 Тепер, щоб кари замість плати не взяла!

Форкіяда.

Грозити челяді — високе право се!
 Благословенного володаря жона
 Заслугує собі його премудрою
 І довголітньою управою. Коли-ж
 Ти новопрізнана вступаєш знов отсе
 На давнє місце королеви й панії,
 Прийми-ж давно забуті поводи, пануй,
 Візьми у власть свою і скарб і нас усіх!
 Та перед всім охорони мене стару
 Від сих цокотух, що побіч лебединої
 Краси твоєї є мов підлий рій гусок.

Провідниця хору.

Яка-ж погана погань проти краси!

Форкіяда.

Як глупота безумна проти розуму!

(Далі виступають за чергою оівчата з хору і відповідають Форкіяді).

Перша дівчина.

Скажи про батька Ереба й про маму Ніч!

Форкіяда.

Скажи про Скілью¹⁰⁾ — рідна се твоя сестра.

Друга дівчина.

У твоім родоводі много десь прочвар.

Форкіяда.

Махай до Орку! Там рідню свою шукай!

Третя дівчина.

Ті, що там є, для тебе всі за молоді.

¹⁰⁾ Скілья — описана в Одиссеї морська прочвара, що гав-
 кає мов собака.

Форкіяда.

Ну-ж ти старця Тірезія¹¹⁾ зведи з ума!

Четверта дівчина.

Оріонова мамка¹²⁾ — правнучка твоя.

Форкіяда.

Тебе-ж Гарпії¹³⁾ калом викормили десь.

Пята дівчина.

Чим ти годуєш костюмами ті сухі?

Форкіяда.

Не кровю, що на неї надто ласа ти.

Шеста дівчина.

Ти певно трупи жреш, трупице ти гидка!

Форкіяда.

Відьомські зуби в хавці твоїй он блищать.

Провідниця хору.

Твою заткаю, як скажу твоє ім'я.

Форкіяда.

Скажи своє, то й загадка розв'яжить ся.

Гелена.

Не з гнівом, але з сумом проміж вас я йду,

Сю сварку люту заборонюючи вам.

Не має шкоди гіршої для володаря,

Як вірних слуг таємная сварня-гризня.

Бо не верта тоді наказ його назад

До него як луна сповнених швидко діл;

Ні, самовільно шумлячи клекоче він

Довкола него, й дармо лає й злить ся він.

Та се не все: у неподобнім гніві ви

Накликали страшні появи лютих мар,

Що тиснуть ся до мене, й — чую се — мене

До Орку рвуть, полям тим рідним в перекір.

Чи спомин се? Чи сон опанував мене?

Чи все те — я була? і є? і буду ще,

¹¹⁾ Тірезій — сліпий віщун, зв'язаний із Софоклевого Едіпа царя і з Одиссеї, де про него сказано, що він один зпоміж усіх тіней покійників не стратив пам'яті про земне життя.

¹²⁾ Оріон — один із найстарших велитнів-гігантів.

¹³⁾ Гарпії — крилаті ненаситні прочвари, зв'язні з поемою про похід Аргонавтів.

Ота мара, страхіте, міст руїниця?
Тремтять дівчата, але ти, найстарша з них
Стоїш спокійна; скажи мені на розум все!

Форкіяда.

Хто ріжнородне щастє довгих літ спімне,
Тому в кінці й найвисший рай здаєть ся сном.
Ти-ж долею над міру обдарована
В житю стрічала тільки сам розпál любви,
Що швидко в найсьмілійші вчинки вибухав.
Іще Тезей вхопив тебе, розпалений
Жадобою, Гераклю пара, цьвіт мужів.

Гелєна.

Вхопив мене, десятилітню серночку,
Запер у Аттиці в Афіднових замках.

Форкіяда.

Та Кастор з Поллюксом відбили гнєть тебе,
І сватав ся героїв що найкращих ряд.

Гелєна.

Та признаюсь, таємную любов мою
Здобув Патрокль, Ахіля друг і побратим.

Форкіяда.

Отець із Менелаєм подружив тебе,
Відважним мореходом і доматором.

Гелєна.

Йому дочку й держави керму дав отець.
З подружя того Герміона виросла.

Форкіяда.

Та як подавсь він гєть, щоб Крету здобувать,
Тобі самотній появилсь прегарний гість.

Гелєна.

По що згадала те напів-вдівство мое
І люте горе, що мені в нїм скоїлось?

Форкіяда.

Бо й з мене пóхід той, з Кретьянки вольної,
Невольницю, рабу довічну зробив.

Гелєна.

Він ключницею зараз тут тебе зробив,
Тобі повірив дїм і скарби всі свої.

Форкіяда.

Котрі ти кинула, щоб в пишний Іліон
Майнуть, безмежні роскоші любовні пить.

Гелена.

Мовчи про роскіш! Надто бо безмежний біль
На голову й на груди мені звалився за се.

Форкіяда.

Та кажуть, ти подвійним образом була:
У Трої і в Єгипті бачили тебе.¹⁴⁾

Гелена.

Не плутай ще бриднями баламутний ум!
Уже й тепер не знаю, хто я справді є.

Форкіяда.

Та, кажуть, з Гадесу понурого й Ахіль
З любовним жаром ще до тебе прилітав,
В житю тебе кохавши в перекір судьбі.¹⁵⁾

Гелена.

Се тінь моя злучилась з тінею його;
Се сон був, адже видно се із самих слів.
Щезаю, тіню роблю ся сама собі.

(Паде зомліла в обійми дівчат із хору).

Хор.

Мовчи, мовчи!

Лихозора, лихомовна ти!

Із тих огидних, однозубих

Уст які-ж то ллють ся речі

З гирла отого страшного!

Бо злюка, що добродійку вдає,

А вовчу лютість під кожухом криє,

Мені вона страшніша, ніж пащека

Триглавого пса.¹⁶⁾

¹⁴⁾ У Стесіхора а за ним у Евріпіда знаходимо таку легенду, що Паріс завів до Трої тільки привид Гелени, а її саму заніс Гермес до Єгипту.

¹⁵⁾ У трагіків знаходить ся слід переказу, що Ахіль любив Гелену і сховався з нею ще коло Трої у сні.

¹⁶⁾ Триголовий пес, Цербер, що стереже пекольної брами.

Стоїмо ось тут і тріваюно надслухуєм,
 Де? коли? і як вона вирветь ся
 Із чати глибокої,
 Злови твоєї прочвара.

Ну, пб-щож замісь лагідного слова,
 Замісь потіхи, забутя, пощади
 Розбуркуєш з минувшини її
 Все що найгірше?
 Пб-що з блиском теперішности
 Тьмиш заразом і будущини
 Лагідне, рожеве
 Сьвітло надії?

Мовчи! Мовчи!
 Щоб душа королеви,
 Що вже втекти готова,
 Зупинила ся, щоб встала
 Та постать над всі постаті,
 Які лише бачило сонце!

(Гелена прийшла до себе і знов стоїть посеред них).

Форкіяда.

Виплинь із-за хмар летючих, ясне сонце сього дня,
 Що закрите ще яснїло, блиском сліпить нас тепер.
 Як тобою сьвіт пишаєсь, бачить сам твій любий зір.
 Хоч мене гідкою лають, знаюсь на красї я теж.

Гелена.

Хитко йду ще з порожнечі, де в зомліню впала я,
 Та хотїла-б знов спочити, бо втомились всі кістки.
 Та годить ся королевам і годить ся людям всім
 Мужно, твердо зустрічати все, що грозить і ляка.

Форкіяда.

В своїй величі стоїш ти перед нами, в красоті, —
 Зір твій щось немов велить нам. Що велить він? Говори!

Гелена.

Що через зухвалу сварку занедбали — слїд нагнать.
 Живо жертву приготуйте, як король мені велїв!

Форкіяда.

Все готово в домі: миски, триніг, тóчений топір
 І кропило і кадило; а що в жертву вбить, скажи?

Гелена.

Не вказав король нічого.

Форкіяда.

Не вказав? О горе нам!

Гелена.

Що за горе ти віщуєш?

Форкіяда.

Пані, згинеш ти сама!

Гелена.

Я?

Форкіяда.

І ти тут.

Хор.

Горе, лихо!

Форкіяда.

Топором зітне тебе.

Гелена.

Страшно, та я так і ждала! Бідна!

Форкіяда.

Неминуче се!

Хор.

Ах, а з нами що то буде?

Форкіяда.

Сій ще буде чесна смерть;

Ви-ж на тій високій платві, що на ній опертий дах,

Наче дрозди ті на сильці лиш затрепетесь рядком.¹⁷⁾

(Гелена і хор стоять зачудувані і перелякані, гарно уставленою, характерною групою).

Примари! — — Наче остовпілі стали ви.

Вам страшно з днем розстать ся, що і так не ваш.

І люди, теж примари всі, так як і ви,

Нерадо теж кидають пишний сонця сьвіт, —

Та від кінця не впросить, не спасе ніхто.

Всі знають се, та мало хто з тим освоївсь.

Та годі! Ви пропащі! Тож до діла! Гей!

(Плеще в долоні, в брамі зараз появляють ся замасковані карлики і швидесенько сповнюють висловлені накази).

¹⁷⁾ Натяк на кару, яка спіткала зрадливих служниць у Одиссеї (XXII, 458 і далі).

Сюди, понура, круглая прочварко ти!
 Сюди котїть ся! Шкодить тут до схочу мож!¹⁸⁾
 Ось місце під подвійний вівтар-здоторіг!¹⁹⁾
 Топір блискучий тут на срібний край клади!
 Води в збанки налейте! Треба буде змить
 Чимало плям злощасних крови чорної.
 Коштовний килим розпрістріть тут на тоці,
 Щоби по королівськи жертва вклякнула
 І, як відпаде голова, в простирало
 Обвита зараз, чесний мала похорон!

Провідниця хору.

В задумі королева з боку ось стоїть,
 Дівчата вянуть мов підкошена трава;
 Мені-ж найстаршій се впада мов довг сьвятий
 З тобою найнайстарша побалакати.
 Ти досьвідна, розумна, чей прихильна нам,
 Хоч в глупоті безмізкій кпили з тебе ті.
 Скажи-ж, ратунку можність знаєш ще яку?

Форкіяда.

Се легка річ. Як королева схоче лиш,
 То може і себе й в додатку вас спасти.
 Та тут рішати ся треба як найшвидше вам.

Хор.

Найчеснійша поміж Парок, наймудрійша між Сибіль,
 Золотих не здавлюй ножиць, провіщуй нам день, житє!²⁰⁾
 Бо вже чуєм, як нас тягнуть, як трепочуть ся немилу,
 Як баламкають суглави, що волїли-б радше в танці
 Наскакать ся і на груди любка потім відпочить.

Гелена.

Хай ті трівожні! Біль пройма мене, не страх.
 Коли-ж ратунок знаєш, будем вдячні ми.
 Бо мудрим, широкозорим справді є нераз
 Можливим неможливе. Тож скажи, промов!

¹⁸⁾ Слуги Форкіяди-Мефістофеля — демони, що люблять шкодити людям.

¹⁹⁾ Подвижних вівтарів Греки не знали. По рогах вівтарі були оковані золотою або срібною бляхою.

²⁰⁾ Парки були владницями людського життя; Парка Атропос перетинала ножицями нитку і тим чинила смерть чоловікові.

Хор.

Мов, скажи! Скажи нам швидко, як втекти нам від страшних
Тих силіок гідких, що грозять як найгіршеє намисто
Обкрутить ся нам на шиях? Чуємо вже бідолашні,
Як нас давить, тисне, дусить, коли ти, шановна Рєє,
Мати всіх богів, над нами не змилосердиш ся тут.

Форкіяда.

А стане вам терпцю послухать довгую
Оповідь? Сталось тут чимало дечого.

Хор.

Терпцю аж надто! Слухаєм, значить — живі.²¹⁾

Форкіяда.

Хто дома сидячи свій скарб оберіга
В будинках своїх шпари пильно поправля
І дах латає, щоб не капає дощ в нутро,
Той проживе весь вік свій у добробуті.
Та хто злочинно, з легким серцем свій поріг
Свячений переступить і відібеть ся,
Той повернувши хоч знайде старе гніздо,
То повно змін кругом, а то й руїни скрізь.

Гелєна.

По що ті всі загально звісні приказки?
Оповідай, що знаєш, прикрого не руш!

Форкіяда.

Та сеж історія, і вам се не докір.
Грабуючи з пристані в пристань Менелай
По берегах сих і островах бушував
І здобич гарбав, що тут накопичена.
При Трої він прогаявсь довгих десять літ,
А поворот не знаю кілька ще забрав.
А як стоїть вельможний Тиндарєя дім
Ось тут на місці? і в державі що чують?

Гелєна.

Чи так та лайка в кров тобі війшла зовсім,
Що без догани й уст не можеш відокрити?

²¹⁾ Дотепний варіант Декартового речення: cogito — ergo sum.

Форкіяда.

Так много літ без пана був гірський сей кут,
 Що тягнеть ся на північ Спарти геть у верх
 Аж до Тайгета, відки жвавим струмочком
 Збіга Евротас, щоб в долині нашій в шир
 Розлившись в трощах дати притулок лебедям.
 Оттам в гірській долині нишком смілий люд
 Розсїв ся, що прибув з кимерських темних стреш; ²²⁾
 Він замок недоступний тут поклав, міцний,
 І з него своєвільно шарпа люд і край. ²³⁾

Гелена.

Зробили се? Здасть ся, неможлива річ.

Форкіяда.

Бо мали час; таж то без мала двайцять літ.

Гелена.

Один в них пан? чи купа їх, розбійників?

Форкіяда.

То не розбійники, та пан у них один.
 Не буду лаять, хоч навідався і сюди.
 Все міг забрати, та вдовольнився немногими
 Дарунками, — так звав се сам, не гарачем.

Гелена.

Який же з себе?

Форкіяда.

Не поганий! І мені

Сподобав ся: веселий, смілий, освічений
 Як мало поміж Греками, розумний муж.
 Їх варварами лають, я-ж не думаю,

²²⁾ Отсе оповіданє має історичну основу. В р. 1205 напав бурґундський князь Вільгельм із Шампліта з ватагою бурґундських лицарів на півостров Морею (давній Целіопонез), побив Греків при оливковому лісі Кондура у стіп Тайгета і здобув таким робом цілу західню часть Мореї аж до Тайгета, з котрої утворив собі удільне князівство Ахаю. Він держав ся там кілька літ, а коли в кінці мусів покинути Морею, щоб обняти володінє своїх дідичних дібр у Франції, розділив свою „державу“ між своїх лицарів на основі ленного права. Сей акт наслідував Гете далі, в сцені, де Фавст роздає своїм воеводам у ленно грецькі краї.

²³⁾ У Гомера Кимерийці — північний народ, що живе в вічній пітьмі.

Щоб хто з них був жорстокий, як при Трої там
Небден людоджером показавсь герой.

Я-б на його великодушність подалась,

Йому-б повірила себе. А замок їх!

От би побачить вам! Не те, що грубий мур,

Який тяп-ляп наббвдурили ваші батьки,

Цикльопський мов Циклопи, неотесаний

Камінь на камінь валячи. О, там не те!

Там все до шнуру, до ваги, по правилу.

Поглянеш з боку: в небо аж стріляє мур,

Твердий, міцний у споях, гладкий наче сталь,

Що й думка сковзаєть ся в верх повзті по нім.

В нутрі-ж обширнії подвіря, вколо них

Будинки різних форм про всяку знадобу.

Стовпи, стовпки, склепіня, луки й палучки,

Альтани, галерії, вікна слухові

І герби.

Хор.

Що за герби?

Форкіяда.

Адже Аякс мав

На щиті звій гадюк — самі ви бачили.

Ті сім, що йшли на Теби, мали образки

На своїм щиті кождий, і значучії:

Тут видно зорі, місяць в темних небесах,

Богинь, героїв, тут мечі, драбини, там

Смолоскипи і иньші знаряди грізні.

Такі то візерунки пишнobarвні

Від предків має й те лицарство, що є в нас:

Тут льви, орли і кіхті й клюваки, тут є

І буйволові роги, крила, павин хвіст,

Квітки й стрічки червоні й сині й золоті

І срібні й чорні; висять їх ряди-ряди

В безмежних саях, так обширних, як весь сьвіт.

Оттам то танцювать!

Хор.

А є танцюри там?

Форкіяда.

Найкращі! Сьвіжі хлопці, кучерявії!
З них пахне юність. Паріс тільки пах оттак,
Коли зближавсь до королеви.

Гелена.

Знов верзеш

Не те, що слід. Останнє слово нам скажи!

Форкіяда.

Се скажеш ти. Коли промовиш ясно: так, —
То зараз будеш в мурах замка.

Хор.

О, промов

Оте слівце, спасай себе і нас при тім!

Гелена.

Що? Я-б боялась, що король мій Менелай
Збереть ся на жорстокість, щоб убить мене?

Форкіяда.

Чи ти забула, як калічив люто він
Твого Деїфоба, що брат був Парісу
І по смерті його напер ся тебе вдову
За себе взять і жив з тобою? Вуха й ніс
Відтяв йому і иньші члени — страх згадать! ²⁴⁾

Гелена.

Се задля мене він йому зробив таке.

Форкіяда.

А задля него зробить те саме тобі.
Бо-ж неподільна краса; хто мав її усю,
Той радше вбе її, не схоче мати часть.

(Здалека чути голос труб. Хор здрігаєть ся).

Як різко шарпає й кліщить той голос труб
Слух і нутро, так заздрість закліщила ся
В грудях у мужа, що забуть не може, що
Він мав колись і стратив і тепер нема.

Хор.

Чи не чуєш рику рогів? чи не бачиш блиску зброй?

²⁴⁾ В поемі Квінта Смирнейського про унадок Трої оповідається, що Менелай убив Деїфоба п'яного в ліжку; про його страшене калічене згадує Вергілій у Енеїді (VI, 494—497).

Форкіяда.

Вам чолом, мій пане й царю! Радо здам рахунок вам!

Хор.

Але ми?

Форкіяда.

Напевно знайте: смерть її побачите,
Потім вас жде ваша онде; ні, ратунку вам нема! (*Павза*).

Гелєна.

Обдумала я, що нам тут почать тепер.
Ти злобний дух якийсь, я добре чую се:
Боюсь, що обертаєш ти добро на зло.
Та будь-що-будь, піду з тобою в замок той;
Що далі, се я знаю; що на дні душі
Цариця криє важучись на се, про те
Ніхто не буде знать. Іди вперед, стара!

Хор.

О, як радо ми йдемо
Сквапними ногами!
Смерть за нами,
Перед нами
Знов могутньої твердині
Недоступні брами.
Хай же бережуть нас так,
Як троянська кріпость,
Що в кінці упала тільки
Через підлу хитрість!

(*Мла клубить ся, залягає глук сцени і суне ся наперед*).

Але щож се, що?
Сестри, гляньте, гляньте!
Чиж не був ось ясний день?
А отсе клубить ся мгла
Із Еврота вод сьвятих.
Вже нам щезли із очей
Гарні береги його
Очеретом умасні.
Ах, уже не бачу й тих
Лебедів, що звільна,

Гордо, пишно й лагідно
Громадками по тих водах
Сунулись-плили.

Та все ще, все ще
Чую здалека
Чую той хриплий
Гук, що, говорять, смерть нам віщує.
Ах, коб тільки він нам замість
Приобіцяних ратунків
Згуби віщуном не був!
Нам, біленьким лебедятам,
Нашим довгим, білим шиям,
Ах, і нашій лебедевій пані!
Горе, горе, горе нам!

Все довкола вже
Огорнула мла,
Так що ми не бачим одні одних.
Що се? Чи йдемо?
Чи ми летимо
Дріботячи кроком понад землю?
Не бачиш нічого? Чи може летить
Гермес перед нами? ²⁵⁾
Чи не блищить золота патериця,
Що провадить, жене нас назад
У безрадісний, сірий,
Повний мар невовимих,
Переповнений та вічно порожній Гадес?

Бач, нараз посутеніло, мла розвіялась без блиску...
Темно-сіро... бурі мури... Мури овид обмежають,
Мур твердий спинає погляд. Чи се двір? чи рів глибокий?
Ах, як страшно тут! Сестриці, ми в неволі! ми в неволі
Тяжшій, ніж були вперед!

²⁵⁾ Гермес із золотою патерицею провадив померші душі
в підземний сьвіт.

Внутрішнє замкове подвіре, обведене богатими і фантастичними, середньовіковими будівлями.

Провідниця хору.

Швидка і глуха — справді вдача жінки се,
Залежна від хвилини, мов погоди гра,
Від щастя й горя; та ні се. ні те вона
Знести не вміє супокійно. Все перечесть ся
Завзято одна з одною, а з сею всі;
Лиш в горю й болю в один тон ви ревете
Й сьмієте ся. Мовчіть тепер і ждїть, який
Візьме рішинець панї для себе й для нас.

Гелена.

А деж ти, Питонїссо, чи як зवेश ся ти? ²⁶⁾
Вкажи ся з сих склепінь понурого замка!
Чи ти пішла, щоб дивного володаря
Звістити про мене, щоб приняв нас ласкаво?
Прийми подяку і веди мене як стій!
Кінця блуканя, супокою прагну я.

Провідниця хору.

Даремно, панї, роздивлять ся навкруги;
Пропала та погана відьма, може там
Лишила ся в тій млі, що нею ми сюди,
Не знаю як, без ходу швидко надійшли.
А може де непевно блудить в закрутах
Отсего дивно з многих зшитого замка,
Шукає пана, щоб по панськи нас витав.
Та глянь, в верху вже чути рух з усіх боків:
У хідниках, при вікнах, брамах купа слуг
Снуєть ся живо, метушїть ся там і сям;
Значить, готують ся прийняти гарно нас.

Хор.

Відлягло від душі! О, глядїть! О, глядїть,
Як чемнесенько йде, помалесеньку в такт
Молоденьких хлопят впорядкований ряд,
І похилені соромно лиця!
Та на чий же наказ наближаєсь до нас

²⁶⁾ Питонїсса зам. Пітія, ворожка. Гелена не знає, як кликати Форкїяду.

Сей чудовий народ молодих юнаків
 У тім стрійнім ряді і в тій ранній красі?
 І що більше на них подивляти?
 Чи гарнесенький хід, чи ті кучері їх,
 Чи ті чола мов сніг, чи тих лиць румянець,
 Мов у спілих бросквинь, і такий же на них
 Вже мягесенький пух засіваєсь!
 Аж вкусити кортить, та бою ся вкусять,
 Бо бувало-ж таке, що подібне лице
 Укусивши — о жах! — ти почуєш в устах
 Сам попіл.

Але найкращі
 Йдуть ось до нас.
 Що то несуть?
 Ступні до трону,
 Килими, крісло,
 Пишний намет
 І всю оздобу.
 Ось уже він
 Мов із хмари вінок
 Розвіває ся над головою
 Нашої цариці;
 Ось уже вона
 Запрошена сіла
 На прегарний столець.
 Близше підходьмо!
 Ступінь за ступнем
 Станьмо поважно рядами!
 Достойне, достойне, о тричі достойне
 Блаженне таке привітанє!

(Все, про що говорить хор, виконуєть ся часть по часті. Коли пажі і вояки всі вийшли доєгими рядами, появляєть ся Фавст у горі на сходах, у лицарськім середньовіковім святочнім строю, і звільна, достойно сходить у низ).

Провідниця хору

(придивляючись йому уважно).

Коли сьому боги, як се бува нераз
 Лиш на короткий час не надали сей вид
 Чудовий, сю величність і ввічливий чар

В позик у мов, — то все, що він коли почне,
Йому і вдасть ся, чи то в бою мужеськім,
Чи то в дрібній війні з жінками гарними.
І справді, кращий він від многих тих, що я
Видала доси, хоч герої то були.
Ось звільна він, з пошаною зближаєть ся
Поважним ходом. О царице, озирнись!

Фавст

(наближаєть ся, побіч него лицар у кайданах).

Замість врочистого, як слід, витаня,
Замість шановного привіту, пані,
Ось тут тобі в важких кайданах лицар,
Що довг свій занедбав і мій знівечив.
Тут на коліна впадь, тій ясній пані
Свою провину вияви ти сам!
Се, славная царице, бистрозорий
Слуга, що мав з високої вежі
Глядіти скрізь, небесний круг і землю
Невпинно озирати в-довж і в-шир
І доносити, що лиш де явить ся,
Що рушить ся з тих гір, чи то в долині
До замку йде — чи в куряві отара,
Чи може військо; тій ми охорона,
А з сим до бою. Нині-ж занедбав ся!
Ти надійшла — він не доніс; пропало
Повинне урочисте привітанє
Високих гостей. Злочин сей повинен
Карать ся смертю: вже-б він по заслужі
Лежав у власній крові; та твоя річ
Карать і милувать, як до вподоби.

Гелена.

Високу власть даєш мені отсе,
Судді й володарки; догадуюсь,
Що лиш на пробу, — та прийму її.
Сповню судді найперший обовязок,
Щоб вислухать підсудного. Що скажеш?

Вартовий Лінцей.

Дай клячать, глядіть на неї,
А там — жить чи гнить хоч нині!

Бо вже вічний раб я сеї
Богоданної княгині.

В ранці ждав я, щоб мов студня
Там на сході сьвітло трисло,
Аж нараз мені з полудня
Дивне сонечко заблисло.

І туди впили ся очи:
Замість гір, долин, доріг,
Замість неба, дня і ночі
Лиш її я бачить міг.

Маю очи бистроглядні,
Мов той рись в гушавині,
Та тепер несамоглядні
Мов в тяжкім, понурім сні.

Чиж я знав, що є зо мною!
Шпиль? вежа? заперті брами?
Мгла опала, а за мглою
Ся богиня перед нами!

В неї впивши груди й очи
Ссав я блиск її погідний;
Ся краса, що сьвіт морочить,
Осліпила зір мій бідний.

Я забув свій довг, присягу,
І мій ріг мов занімів.
Вели вбить мене, нетягу, —
Та краса втиша весь гнів.

Гелена.

Карать не сьмію лиха, що сама
Я наробила. Ох, яка-ж зла доля
Несе мене, що всі серця мужчин
Дуріють так, що не зважають ані
На себе, ні на що сьвяте! Боги
І півбоги і дёмони й герої
Хапають, зводять, рвуть сюди й туди,
Виборюють мене і водять блудом.

Одна я колотила сьвіт, ще більше
 Роздвоєна, тепер потрійна, навіть
 Почвірна знов несу нещастє й горе.²⁷⁾
 Пусти сього добрягу! увільни!
 Його оплутав бог, то сеж не ганьба!

(Лінцей відходить).

Фавст.

Здивований, царице, бачу тут
 Цільну стрільчиху, вціленого зьвіря;
 Тут бачу лук, що випустив стрілу,
 Там раненого. Стріли свищуть далі
 І в мене бють; я чую, як пірнаті
 Вони фуркочуть скрізь по замку й вежах.
 Що я тепер? Нараз ти збунтувала
 Мені і найвірнійших; мури ті
 Непевні вже. Боюсь, моє вояцтво
 Тебе, поборницю непобориму
 Призна гетьманом. Щож мені робити?
 Хиба себе і все ніби моє
 Тобі віддати. Тут у стіп твоїх
 Свобідно, вірно признаю се, пані,
 Що скоро появилась ти, відразу
 Здобула все добро моє і трон.

Лінцей

(приносить скриню, за ним слуги несуть іще скрині).

Ось я, царице, знов прийшов,
 Щоб вижебрать твою любов;
 Тебе зуздівши, став я так
 Богат як цар, нищ як жебрак.

Чим був я і чим є в сю мить?
 Чого бажать? і що чинить?
 Що варт мій бистрий зір тепер?
 При твоїм троні він завмер.

²⁷⁾ Подвійною була тоді, коли була рівночасно в Трої і в Єгипті, потрібною, коли падто в сві являла ся Ахілеви, тепер вона почвірна, явивши ся з Гадеса.

Зі сходу, бач, ми надтягли
І захід зараз облягли —
Широкий, довгий людський вал,
Передній заднього не знав.

Передній впав, та другий біг,
І третій став, де другий ліг,
А за одним їх сто ще йшло, —
Сто згибло — й знаку не було.

Так перли ми і гнали ми,
Міста, краї займали ми;
І де я нині панував,
Там завтра другий грабував.

Зирнем, берем, хто що попав:
Сей гарну дівчину ханав,
Той круторого вола,
Той коні хоч і без сідла.

Та я любив видобувать
Найрідше, що лиш можна взять;
Що вже хтось иньший теж мав, те
Було для мене за сьміте.

Я стежив скарби в лоні гір,
Все вів мене мій бистрий зір,
Я в кождий черес зазирнув
І в скрині все перевернув.

Я купи золота нагріб
І що найкращі самоцвіти;
Та лиш смарагд один є варт
На твоім серці зеленіти.

Між твоім ухом і устами
Нехай гойдають ся перлини,
Та геть відкинути рубіни,
Що бліднуть перед лиць красками.

Найбільші скарби наші — на!
Складаю їх перед тобою;
У твоїх стіп лежить ціна
Не-одного важкого бою.

Ось кілька скринь приніс я тут;
Залізних скринь ще більше маю.
Позволь мені при тобі бути,
Я склеп весь скарбами встеляю.

Бо ледво ти на троні сіла,
Схиляють, клонять ся вже всі:
І розум і багатство й сила
Твоїй незрівнаній красі.

Се все складав я і беріг,
Тепер кладу — твоє воно;
Чому ціни знайти не міг,
Тепер пусте, марне воно.

Чим я пишав ся, щезло в мить,
Як вяне скошена трава.
О глянь лиш раз! Ті всі див'я
Твій зір веселий оживить.

Ф а в с т.

Бери назад здобуті сьміло скарби,
Хоч без нагани, але й без заплати.
Вже все її, що тільки має замок
В своїм нутрі; осібно щось давати
Нема потреби. Йди, розстав порядно
Весь скарб! Невиданих пишнот картину
Тут розверни! Нехай склепіня сяють,
Мов чисте небо! Рай із неживого
Житя збудуй! Нехай на зустріч крокам
Її м'яккі стелять ся коври
Квітчасті. Най по пуховій долівці
Нога її ступа, най зір стріча
Найвисший блиск, що лиш богів не сліпить.

Л і н ц е й.

Мало те, що пан веде;
Все слуга змайструє в мить!
Скарби, руки, кров і дух,
Все красі тій до послуг.
Всього війська сила змякла,
Меч тупий, рука залякла,

При тій постаті чудовій
 Навіть сонце мляве й темне;
 При лиця сьогó богатстві
 Все пусте і все нікчемне. *(Виходить).*

Гелена *(до Фавста).*

Бажала-б я поговорить з тобою,
 Та сядь ось тут при мні! Порожнє місце
 Зве пана й запевня мені моє.

Фавст.

Вперед навколїшках, висока панї,
 Позволь зложить обіт, поцілувати
 Ту руку, що мене до себе горне.
 Втверди мене співвладником твоєї
 Безмежної держави, і здобудеш
 Собі слугу, поклонника і захист.

Гелена.

Богато дива бачу тут і чую!
 Здивована питає ся-б рада много.
 Та виясни, чом того мужа мова
 Так дивно й любо в слух мені вдаряла?
 Здаєть ся, тон підладжуєсь до тону,
 А як до слова слово притулилось,
 Приходить иньше і пестить ся з першим.

Фавст.

Коли тобі так люба наша мова,
 О, то сподобавсь напевно й сьпів,
 І ухо й душу врадує до дна.
 Та найпевнїйше: спробувати зараз;
 Розмова вабить, виклика́ музику.

Гелена.

Так гарно промовлять навчи мене.

Фавст.

Се легко: най із серця річ плине.
 Як дивна туга наповняє груди,
 Оглянь ся і спитай —

Гелена.

з ким в парі будь.

Фавст.

Тоді ні в зад ні в перед дух не плаше,
Лиш теперішність —

Гелена.

то є щастє наше.

Фавст.

В ній скарб, в ній рай, добро, що не втіка!
Потвердженє хто дасть?

Гелена.

Моя рука.

Хор.

Хто приганить нашій пані,
Що оказує прихильність
Пану сего замка?
Бо признайтесь, адже всі ми
Бранки, як уже нераз
Від ганебної руїни
Іліону й від страшної
Та журної блуканини.

Жінки привиклі до любви мужчин,
Не звикли вибирати,
Але вони знавчині добрі.
І не лиш пастухам золотокудрим,
Буває, й Фавнам черношерстим,
Як нагода покаже,
До своїх повабів пухких
Дають однаке повне право.

Ось вони близше і близше зсувають ся,
Одно до одного хилять ся,
Плечі до пліч, до коліна коліно;
Рука в руці стуляєть ся
На препишнім,
Мягко встеленім престолі.
Не боїть ся маєстат
На позорищі прилюднім
Незупинно виявляти
Радощі таємні.

Гелена.

Я мов далеко деь і близько враз,
І радю шепчу: „Тут я! тут! при вас!“

Фавст.

Я ледво дишу, в горлі слів не стало.
Се сон! І день і місце — все пропало.

Гелена.

Я вяну, то в мні бодрість знов безмірна;
Зжилась з тобою, чужинцеви вірна.

Фавст.

О, не міркуй про долю ту єдину!
Бутє, то довг, хоч би лиш на хвилину.

Форкіяда (*прожогом впадаючи*).

Слебезуй буквар любовний,
Трать в любові час кошовний,
Чар змірковуй невимовний!
Та на се тепер не час!

Чуєш стукіт, ревіт грубий?
Гнеть ся поле, грають труби!
Се загуба йде на вас.

Менелай з великим тлумом
Тягне з гомоном і шумом,
Тож готов до бою будь!

Як звияжцям впадеш в руки,
Як Деїфоба на штуки
За жінок тебе потнуть.

Ся повисне легка зграя,
А на сюю в Менелая
Топорі точені ждуть.

Фавст.

Зухвалий вереск і ненависний твій вхід!
І в небезпеці глупий нахрап ні-на-що.
Посол найкращий бридне, як злу вість несе;
А ти найбридша любиш тільки вісти злі.
Та не вдалось тепер тобі, пусті вітри
Трясуть повітром. Небезпеки тут нема,
Та й небезпека тут була-б пуста грізьба.

(*Сигнали, на вежах експлозії; труби і сурми, воєнна музика,
похід могутнього війська*).

Ось зараз стануть тут у бій готові
 Герої дружнії мої.
 Той тільки варт жіночої любові,
 Хто вмів сильно боронити її.

(До начальників війська, що виступають із рядів і наближаються ся).

Завзятем здержаним горять їх очі, —
 Воно побіду певну їм дає.
 От так тут молодечий цвіт півночі
 І сходу міць квітчастая стає.

Закуті в сталь, що блискає й іскрить ся,
 Держав розбили много ті ряди;
 Де стануть, стогне там земля й трусить ся
 І грім гуркоче в їх сліди.

З Пільоса ми розпочали облаву:
 Старого Нестора пропав і слід,
 І всіх дрібних князьків немов отаву
 Розвіяв наш неспинений похід.

Ідїть тепер і від сих стїн негайно
 До моря Менелая проженїть!
 Хай блудить там і грабить як звичайно, —
 Він се любив і вмів від давніх лїт.

Від нинї ви князї. Се королеви
 Спартанської такий приказ;
 Їй всі отті країни піддасте ви,
 А зиски з них підуть для вас.

Германці, ви Корінт і його порти
 Валами й військом боронїть;
 Ви Готи сильнії свої когорти
 В Ахаю пронастистую ведїть.

У Еліс піде Франків військо скоре,
 Мессену Сакси в подїлі візьмуть;
 Норманці хай очистять море
 І Арголіди силу підіймуть.

Тоді у себе кождий поселить ся,
 На вні готовий сипнуть градом стріл;
 Та Спарта вам найвисшая столиця,
 Цариці прадідний уділ.

Вона достаткам вашим буде рада
 І доброму ладови ваших справ;
 З її престола вам плисти-ме правда
 І сьвітло і затвердженє всіх прав.

*(Сходить із престола, князі обступають його в округ, щоб
 почути близші накази і розпорядки).*

Х о р.

Хто найкращого собі бажає,
 Най же жваво перед всім
 Про оружє мудро дбає!
 Солодким словом він здобув,
 Що є найвисше на землі,
 Та не вдержить сьогó в спокою.
 Підлизень хитрий видурить у него,
 Сьмілий розбійник витурить від него, —
 Сьому запобігти нехай же міркує!

Тим то нашого князя хвалю я
 І ціню його над всіх,
 Що так мудро вмів з'єднати
 Могутніх тих, що ось стоять
 І ждуть на прикази його,
 І вірно прикази сповняють
 Кождий для себе на власний пожиток,
 Пану заразом на вдяку й заплату,
 Обóm на здобуток найвисшої слави.

Бо хтож її видерти може тепер
 У сього могутнього пана?
 Йому вона впалась, йому її зичмо,
 Подвійно зичмо ми, котрих він
 Із нею враз захищає
 В нутрі нездобутими мурами,
 Зо вні-ж отим військом могутнім.

Фавст.

Для кожного багатий край ось тут
Розділено як дари нині.
Великі, славні дари! Хай же йдуть!
А ми стояти-мем у середині.

Вони тебе без труда захистять,
Півострове, котрому море стопи
Полоще, а горбків лагідних ряд
Счіпля з останнім пасмом гір Європи.

Сей край блаженний понад всі землиці
Хай буде рай для всіх племін,
Тепер — дідицтво нашої цариці,
Що нею найперше пишав ся він,

Коли при шепті трощі край Еврота
З яйця зійшла, мов сонце з п'ятьми ночі,
І матери й братам блискуча врода
Від разу ясні осліпила очи.²⁸⁾

Сей край до тебе серцем обертаєсь,
Тобі складає свій найкращий цвіт.
Весь світ є твій, тобі він поклоняєсь,
Та рідний край люби понад весь світ.

І хоч найвищі ті шпилі скалисті
Морозні й сонце їх не зогріва,
То нижні скали вже в зеленім листі,
Для звинних кіз там зіле є й трава.

Скрізь нори бють, шумлять у низ потоки,
Зелені збочі, полонини й яр;
Сотки горбів щербатих, крутобоких,
І тонкорунних повно там отар.

Купками, звільна, обережно пнеть ся
Рогатий скот на стрімкій плаї;
Та захист має він, як доведеть ся,
В сотках яскинь склеплених у скалі.

²⁸⁾ Після переказу Гелена повстала з яйця, що знайшла Леда в трощі над берегом Евротаса. Брати Гелени — Кастор і Поллукс.

Там Пан царить і Німфи лісовії
 Вогкий, оброслий заселяють звір,
 А з дна гілясті дерева густії
 Тужливим гіллям тягнуть ся в простір.

Се прадіси! Дуб батько цупко вритий
 Могутні конарі геть розгина,
 І клен гнучкий, солодким соком ситий,
 Стріляє в верх, мов тягару й не зна.

В тиши тінистій з матірньої груди
 Ссе молоко дитина і ягня,
 І овоч тут, рівнян дозріла страва,
 І мід з дуплавого сочить ся пня.

Утіха не щеза ніколи звідсі,
 На щоках радість сяє, на лиці;
 Безсмертний кождий тут на своїм місці,
 Вдоволені й здорові тут усі.

У чистоті росте дитя прекрасне,
 Аж сильним мужем, аж вітцем стає;
 Нам дивно, нам усе ще щось неясне,
 Чи се боги, чи люди є?

І Аполлón так ріс між пастухами,
 Найкращий з них був мов йому рівня;
 Де лиш природа має власть над нами,
 Там всі світи братають ся що дня. *(Сідає побіч неї)*

Оттак мені притрапилось з тобою,
 Минувше щезло геть! Йому не потурай!
 О, почувай себе Зевеса ти дочкою,
 Тобі воскресне предковічний рай.

Хай не тіснять тебе замкові стіни!
 Ще в вічно-юній красоті
 В сусідстві Спарти є нам для відміни
 Аркадії луги й поля сьвяті.

Ти вирвалась на сей простір блажений,
 До радощів сей шлях тебе веде.

Хай з трону зробить ся намет зелений!

Нас вольне аркадійське щастє жде.

(Сцена переміняєть ся зовсім. Ряд скал, до них припирають позамикані альтани. Тїнистий гай припирає аж до найвисших у півокруг стрімких скал. Фавста і Гелени не видно. Хор лежить довкола дімаючи).

Форкіяда.

Як довго ті дівчата сплять, не знаю вже.

Чи в сні їм снилось, що очима ясно я

Й виразно бачила, також не здумаю.

Тож збуджу їх. Здивуєть ся молодїж ся

І ви бородачі, що сидите онтам²⁹⁾

Ждучи гладкої розвязки отсих чудес.

Вставайте, гей! Стрясайте кучері свої!

Геть сон з очий! Не глипайте, а слухайте!

Хор.

Говори! Повідж, повідж нам, що за чудо сталось тут!

Ми найліпше слухать раді, чому віри нять не можем;

Бо нам нудно, бо нам вкучно на ті скали все глядїть.

Форкіяда.

Ледви очи ви протерли, діти, а вже нудно вам?

Слухайте-ж! В отсих яскинях, тих печерах, тих наметах

Захист ізнайшли й притулок, як закохана пара,

Наша панї й пан наш.

Хор.

Як то? Тут?

Форкіяда.

Віддїлені від сьвіта

Лиш мене одну до пбслуг допустили мовчазніх.

В честі я при них стояла, як повірницям годить ся,

За чимсь иньшим я гляділа, оберталась сям і там,

Корінців шукала, моху, трав сцілющих, пожиточних,

І лишила їх самих.

Хор.

Ти плетеш, мов у нутрі там є сьвіти цілі, просторі,

Ліс, луги, озера, ріки! Що за казку ти торочиш?

²⁹⁾ Сї слова обернені до публики в партері.

Форкіяда.

Так і є воно, незнайки! Там незглублена глибін
 Залі, залі і подвіря!... Там в задумі я блукала.
 Та нараз у тих яскинях що за сьміх почав лунать?
 Зирк я! аж тут хлопчик скочив з лона мами до вітця,
 А від батька знов до мами; пестоші, солодкі речі,
 І пусті любовні жарти, втішні оклики і сьміх
 Раз-по-разу в слух мій бють.
 Голий іеній безкрилатий, ніби Фавник, та без зьвірства
 Скаче на твердую землю; та земля немов опуку
 Підбива його у гору, а за другим, третім скоком
 Він до стелі досяга.
 Лячно кличе мати: „Можеш кілька хоч собі скакати,
 Та літати стережи ся; вільний лет тобі не даний.“
 Також батько вірно просить: „У землі живая сила,
 Що тебе підносить в гору; пальцем лиш землі діткни,
 Зараз сили набереш ся, як той син землі Антей.“
 І він вискочив на купу скал отсих, а із крайочка
 Знов на другу, далі, далі, мов підбивана опука.
 Та нараз в щілині диких звалищ камянних він шез,
 І здавало ся, пропав нам. Мати плаче, батько тішить,
 Я стою в страсі без мови. Враз яка-ж то знов поява!
 Чи там скарб лежав укритий? У квітчастому убраню
 Він явивсь на ново нам.
 Кутасі звисають з рамен, треплють ся стяжки на груди,
 В руці ліра золотая — нестемений Феб малий!
 Так на шпиль виходить втішно, на сам край; дались ми диву,
 А з утіхи батько й мати кинулись собі в обійми.
 Над чолом його що сяє? Що горить, сказати трудно:
 Золотий вінок, чи сяйво премогутніх сил духових?
 Він порушивсь іраціозно, хлопцем вже віщує майстра
 Всякої краси в будучім, що йому в сугавах грають
 Вічні мельодийні тони. Ось почувте й самі ви
 І побачите й самі ви се нечуванеє чудо.

Хор.

Чудом зовеш ти се
 О доню Крети?
 Чиж ти не слухала ніколи
 Поетичних, навчаючих слів?

Чи не чувала ти йонських,
 Чи не чувала геленських
 Прапрадідних повістей
 Божеськи-геройського богацтва ?

Все, що-но діє ся
 В нинішніх днях,
 Се тільки відгомін сумній
 Многославних предківських подій.
 То й не рівня твоя повість
 Тому, що вигадка люба
 Більш імовірна від правди
 Висьпівує про сина Маї.³⁰⁾

Його, прегарне, кремезне дитя,
 Як лиш прийшло на сьвіт,
 Нянбок юрба, в долоні плещуши,
 В чистенькі, пухові пелюшки завива,
 Обкручує повивачем коштовним
 У нерозумнім міркуваню.
 Та зграбний і міцний хитрунчик
 Видобува підступно звинні
 І елястичні рученята,
 Лишає гарно на своєму місці
 Свою шкарлющу пурпурову,
 Що цупко так його стискала.
 І мов метелик той готовий
 Із неподвижної почварки
 Розвивши крила живо виліта
 І сьміло та свавільно знай буяє
 У соняшнім повітрі, —

Так і він, найзвиннійший,
 Щоб злодіям і штукарям

³⁰⁾ Син Маї — Гермес, що в грецькій мітології був не тільки післанцем богів, провідником померших душ до Гадеса, але також богом купців, промисловців і злодіїв. Дальше оповідане про того діла зараз по вродженню основане на Люціянових розмовах богів, див. особливо діяльог VII.

І всім тим, що корісті шукають,
 Вічно був опікунчим патроном.
 Зараз се виявляє
 Найзручнійшими штуками.
 Швидко володарю моря вкрав
 Тризуб, Аресу навіть меч
 Хитро з піхви, лук і стрілу
 Фебу, а Гефесту кліщі;
 Навіть Зевсу батькови грім
 Взяв би, коб не лякав огонь.
 Ероса зараз поборов
 Ногу підставивши у моцюванні,
 Навіть Кипріді, як його пестила,
 Пояс із лона здер.

(Із яскині чути приємну, чисто мелодійну гру на струннім інструменті. Всі напружують увагу і швидко, бачить ся, вони глибоко зворушені. Відси аж до зазначеної павзи гра йде при повноголосій музиці).

Ф о р к і я д а.

Слухайте! Чудові згуки!
 Хай казки не вяжуть вас!
 Ваших бóжищ давні штуки
 Гетьте їх! Минув їх час.

Розуміть вас хто ще квапить?
 Нас мета манить нова.
 Бо лиш те до серця трапить,
 Що із серця виплива.
(Віддалюєть ся поміж скали).

Х о р.

Як тебе, страшило хиже,
 Згук сей любий так потяг,
 То в нас тає серце сьвіже,
 Сльози роскоші в очах.

Сонця сьвітло хай загасне,
 Як в душі нам сьвітло лєсь:
 Бо нам те дасть серце власне,
 Чого сьвіт не дасть увесь.

(Гелєна, Фавст, Евфоріон у описанім висте костюмі).

Евфоріон.³¹⁾

Пісню чуючи дитячу
Свій згадайте юний час;
Бачучи, як в такт я скачу,
Швидше скаче серце в вас.

Гелена.

Щоб дати людське щастя людям,
Їх любов парує двоє,
Та для божеської втіхи
Творить з них чудове „трое“.

Фавст.

Все тут стрійно, гармонійно:
Ти моя, а я є твій;
Всі ми злучені постійно,
Коб лиш довго в злучі тій!

Хор.

Ох, та певно-ж батько й мати
З сего хлопця много втіх
Довго будуть зазнавати.
Ми щасливі щастем їх.

Евфоріон.

Дайте скакати,
Дайте гулять ся!
Ген там в повітрі
Вольне піднять ся
Рве мене туга,
Кортить мене!

Фавст.

Звільна, о звільна!
Не забувай ся.
Впадку, припадку
Остерігай ся,
Бо син наш любий
В гріб нас вжене.

³¹⁾ Грецькі перекази знають Евфоріона, крилатого сина Гелени і Ахіля, котрого вбив Зевес своїм громом за те, що не хотів любити його. Гете змінив грецьку легенду, показавши в Евфоріоні вдачу і долю Байрона.

Евфоріон.

Ні, не стерплю тут
Довше принуки;
Пустіте кучері,
Пустіте руки,
Пустіте шати!
В гору зібюсь!

Гелена.

О, не забудь же,
Чий ти, мій синку!
Як нас турбуєш,
Коли руйнуєш
Гарно здобутий
Любий союз!

Хор.

Гнеть він порветь ся, —
Того боюсь.

Гелена і Фавст.

Хоч ради нас ти
Вгамуй оттії
Пориви страсти
Надто палкії!
Тихо забав ся
Тут на долині.

Евфоріон.

Лиш ради вас я
Спиню ся нині.

(Вючи ся поміж хором і тягнуци його до танцю).

Злегка поводжу я
Ті красітки в округ.
Чи ся мелодия
Вам до вподоби й рух?

Гелена.

Так, се найкраща річ;
Води їх день і ніч
В танці крутім!

Фавст.

Краще-б ти дав спокій!

Я біганині тій

Не рад зовсім.

(Евфоріон і хор танцюють і співають, виводячи крутого танка).

Хор.

Коли так рамена

Любо порушиш,

Блискучі кучері

В скоці потрусиш,

Ноги землі немов

Не доторкають ся, —

Всі твої сугасти

Дрібно ввихають ся,

То вже ти, хлопчику,

Чари вчинив,

Всі наші серденька

Ти полонив. *(Пауза).*

Евфоріон.

Як вас богато,

Серночки жваві!

Нумо втішать ся

В новій забаві!

Ви зьвірина є,

А я стрілець.

Хор.

Хочеш зловить нас,

Не бігай много,

Бо-ж нам усім лиш

Хочеть ся того:

В твоїх обіймах

Буть наконєць.

Евфоріон.

Далі гаями!

Яром, пляями!

Легко здобуте

Я забракую,

Силою взяте —

Те я смакую.

Гелена і Фавст.

Що за дикість, що за штурми!
Хвильки відпочить не хоче!
Чути роги, чути сурми,
По лісах луна гогоче —
Що за галас! що за крик!

Хор.

(Вбігає одна дівчина за другою).
У швидкім бігу минув нас,
Висьміяв і відіпхнув нас,
Лиш найшвидшу, найдикійшу
Гонячи в гущаві зник.

Евфоріон

(несучи в обіймах молоду дівчину).

Ось несу малу моторну!
Тут на-силу роскіш дай:
Отсе втіха, отсе рай!
Хоч бороняш ся — пригорну,
Хоч трепли ся — поцілую,
Силу й волю в собі чую.

Дівчина.

Ой пусти! В тім ніжнім тілі
Сьмілий, сильний дух сидить;
Рівна твоїй наша воля,
Не зломаєш її в мить.
Не гадай, що так ти бравий,
Що пощади я молю!
Ось держи, я для забави
Тебе, дурню, обпалю.

(Вона вибухає полум'ям і уносить ся в гору).

Линь в ефір за мною ясний,
Поспішай у гріб безчасний,
Ціль пропащую лови!

Евфоріон

(отрясаючи ся з останнього полум'я).

Скали тут скрізь грізні,
Ліс і хащі й нора!
Тісно тут щось мені,
Кров молодая гра.

Вітри в верху шумлять,
 Хвилі в низу гримлять:
 Здалека чую грім, —
 Хочеть ся бути при нїм.
(Скаче горі скалами чим раз висше).

Гелена, Фавст, Хор.
 Деж ти скачеш як козиця?
 Страшно глянуть! Стережи ся!
 Евфоріон.

Чим раз висше мушу пнятись,
 Чим раз ширше роздивлятись.
 Знаю тепер, де я!
 Пельопса се земля,
 А в її центрі я —
 Морю й землі рідня.

Хор.
 Як тобі гори й гай
 Тут не до ладу,
 По збочах ну-ж зривай
 Кисть винограду!
 Яблока золоті,
 Фіги в долині!...
 Любій країні тій
 Любим будь нині.

Евфоріон.
 Снять ся вам мирні дні?
 Спить, кому добре в сні!
 Нині до бою час,
 Жде там побіда нас.

Хор.
 Хто з супокою
 Рветь ся до бою,
 Той молодії
 Хай похоронить надії.

Евфоріон.
 Ви, кого сплотив сей край,
 В бій, на погрози не дбай!
 Вмійте свій ум насталить,
 Кров свою щедро пролить.

Хай не вгасає вам
Запал сьвятий,
Хай помага борцям
В слід ваш іти!

Хор.

Гляньте, як піднявсь високо,
А не змѣншав ні на цаль!
Тріумфально сяє око,
Весь блищить, мов спіж і сталь.

Евфоріон.

Жадних валів, жадних мурів,
Сам собою кождий будь;
Твердь найтвердша серед бурі,
Се залізна мужня грудь.
Хочете не в ярмах жити,
Гей же в поле в блиску зброй!
Кожда жінка — амазонка,
Кождий хлопчик будь герой.

Хор.

Сьвята поезиє,
Аж в небо блиск твій бе.
Сяй же як зірка нам
Висше, все висше там!
Ох, і звени з вершин
В низ аж до сих долин,
Аж в серце нам!

Евфоріон.

Ні, не прийшов я як дитина,
У зброї сьміло йде юнак;
З ним вольна, сильная дружина,
І дух поклав на них свій знак.
Гей, тут!
Крізь труд
До слави стелить ся нам шлях.

Гелена і Фавст.

В ранці віку молодого,
Ледво вздрівши блиски зір,
Рвеш ся ти з вершка стрімкого
В повний болю й бур простір.

Чиж тобі
 Ми чужі?
 Сном є любий наш союз?

Евфоріон.

Чи чуєте той грім на морі,
 І по долинах гук пішов?
 Там військо з військом в лютім спорі,
 Там труд і рани, біль і кров.
 Ну, а в бою
 Головою

Наложить — звичайна річ.

Гелена, Фавст, Хор.
 Страх! І що се тобі снить ся?
 Смерть звичайна річ тобі?

Евфоріон.

Маю-ж здалека дивить ся?
 Злину й згину в боротьбі.

Попередні.

Безум! Біду тяжкую
 Чути вже, чуті!

Евфоріон.

Ні! Ось я чую, чую,
 Крила ростуть!
 Там! Мушу в битви вар!
 Мушу на море!

(Кидаєть ся в повітря; одіж уносить його хвилину, його голова палає світлом, світляна смуга тягнеть ся за ним).

Хор.

Ікар! Ікар! ³²⁾
 Горе нам, горе!

(Гарний юнак паде при ногах родичів; постать помершого видаєть ся знайома, але тіло щезає зараз, авреоля мов комета піднімаєть ся до неба, одіж, плащ і ліра лишають ся на землі).

Гелена і Фавст.

З радощів ось полинь
 Горя страшного.

³²⁾ Ікар, син Дедала, летячи разом з батьком із неволі, полетів не вважаючи на батькові упізнання занадто високо, сонце розтопило віск, яким були приліплені його крила, він упав у море і втонув.

Евфоріон (*голос із глибини*).

Мамо! В тій тьмі не кинь
Мене самого! (*Павза*).

Хор (*жалібний спів*).

Ти не сам! Де лиш полинеш,³³⁾
Все знайомі ми з тобою;
Денне світло як покинеш,
Всі серця візьмеш з собою.
Ні, не плакати нам по тобі,
Завидіти твоїх днів:
В ясній бо чи темній долі
Гарний був твій дух, твій спів.

Ах, для щастя ти вродив ся,
Славних предків сильний плід,
Але вчасно заблудив ся,
Змарнував свій юний цвіт.
Все ти мав: і зір пророцький,
Серце чуле, слів огонь,
І любовний жар жіноцький,
Дар незрівнаних пісень.

³³⁾ Отсей жалібний спів присвячений пам'яті Байрона. По батькові і по матері він був сином старого шляхетського роду; наслідком нещасливих семейних відносин прожив свою молодість серед поривів дикої пристрасти, провокуючи кождим своїм учинком против себе опінію загалу. В кінці він покинув Англію, поселив ся в Італії, розвівши ся 1816 р. зі своєю молодою жінкою. В Генуї він переняв ся думкою віддати свої сили і материяльні засоби справі увільнення Греції, прибув 1823 р. до Кефальонії, а по чотирьох місяцях подав ся до Мессольонгії, де своїм коштом узброїв 500 Суліотів. Його уділ у грецькому повстанні зробив у Європі велике вражіння і Греки витали його як свого спасителя. Але швидко відносини погсували ся; на вербовані Байроном Суліоти робили йому багато клопоту і він мусів розпустити їх. Великі труди і прикристи підірвали Байронове здоров'я і 19 цвітня 1824 р. він умер від пропасниці. По його смерті справа Греків дуже погіршилася ся; Турки страшно мстилися на них і вирізували людність до ноги; по двох роках геройської оборони остання впала кріпость Мессольонгії. Та про те зусилля не були зовсім страчені, бо вже 1829 р. льондонською конференцією була покладена перша підвалина самостійної грецької держави.

Та заплутавсь ти без тями
 У фатальну сіть цілком,
 Бутно потоптав ногами
 Ти обичай і закон.
 Врешті думи величаві
 Скарб збільшили сил сьвятих:
 Ти віддався високій справі,
 Але ціли не достиг.

Хтож достиг? Дарма питати!
 Темний долі є присуд,
 Коли в днях страшної втрати
 В крові весь німіє люд.
 Не схиляйте-ж в тузі лица,
 Сьвіжі відновить пісні!
 Знову зродить їх земляця
 Так як цьвіти на весні.
(Цілковита павза. Музика тиха).

Гелена *(до Фавста)*.
 Старі слова, на жаль, збувають ся на мні:
 З красою щастє тривко в парі не живе.
 Розірваний любови і житя союз;
 Обох оплакуючи в болю розстаюсь
 З тобою. Любий, ще раз обійми мене!
 Персефонеє, сина й матір ось прийми!
(Обіймає Фавста; тіло її щезає, одіж і серпанок лишають ся йому в руках).

Форкіяда *(до Фавста)*.
 Не випускай сих шат! Се памятка
 Єдина. О, держи її! Вже тягнуть
 Демони за краї, в підземний сьвіт
 Пірвати хочуть. Не пускай її!
 Се, правда, не богиня, що ти втратив,
 Та божеська в ній сила. Скористай
 З цінного дару, піднеси ся в гору!
 Вона знесе тебе понад все підле
 В ефір, аж доки вєдержати зможеш.
 Побачимось геть-геть, далеко відси.
(Геленині шати розпливають ся хмарами, окружують Фавста, підносять його в гору і відпливають разом з ним. Форкіяда

підіймає з землі Евфоріонову одержу, плащ і ліру, виходить на просценіум, піднімає ті останки в гору і мовить:)

І ще ось знахідка, тай красна!
 Що правда, іскорка загасла,
 Та сьвіт за сим не довго рюма.
 Ось я поетів запоможу,
 Розбуджу зависть в них ворожу;
 Хоч талантів їм дати не можу,
 Та хоч позичу їм костюма.
(Сідає в просценіумі під колумною).

Панталіс.

Дівчата, живо! Ось позбулись чарів ми,
 Важкого мусу відьми тессалійської³⁴⁾
 І брязкоту тих тонів переплутаних,
 Що слух глушать, ще гірше баламутять ум.
 Спішім у Ад! Пішла поважним ходом вже
 Туди цариця! Ми як слуги вірнії
 Безпосередно по слідам її спішім.
 Знайдем її при троні Недосліджених.

Хор.

Царицям певно всюди добре,
 Навіть у Аді старшують вони,
 Гордо в компанії рівних собі
 Із Персефоною щирі товаришки.
 Але ми на тих безмежних
 Асфодельових лугах³⁵⁾
 Лиш хиба стрункі тополі
 Та безплідні верби маєм
 За товаришки! Яка-ж нам
 Там приємність пискотіти
 Мов ті лилики, шептати
 Сумно, важко, наче мари?

Провідниця хору.

Хто не здобув імя і благородної
 Не має волі, той є елементів часть.

³⁴⁾ Тессалія в старій Греції мала славу, що там багато відьом та відьмаків. Тессалійською відьмою хор називає Форкяду.

³⁵⁾ Асфодельос — підземна ріка.

Ідіть! А я цариці в слід. Окрім заслуг
І вірність запевня нам особистий бит.³⁶⁾ (*Відходить*).

Всі.

Денному сьвітлу віддані ми назад,
Не особи, се так,
Знаємо, чуємо се;
Але до Ада не вернем ніколи.
Вічно живая природа
Вповні бере в свою власть
Нас, а ми її.

Часть хору.

Ми в гильок отих стосотних шумі, шелесті, тремтіню
Надим, шепчем, вабим стиха з корінців живі потоки
До вершечків; то листками, то квітками завітчаєм
Ми розвіяні косиці, вільно в вітрі щоб росли.
А як плід доспів, то живо люд збігаєть ся й худоба,
Сї хапають, ті кусають, пнуть ся, тиснуть ся довкола
І немов богам найпершим кланяють ся нам усі.

Друга часть.

Ми до стїн отсих скалистих, ясених, рівних мов сьвічадо,
Тулیمось мов легкі хвилі ласкаючись, повзучи;
Кождий згук підслухать раді, птахів сьпів, гране осоки,
Чи могутній голос Пана; відповідь готова всім.
Шептам шептом одвічаєм, а гримить, то наші громи
Гуркотять і двічі й тричі, десять раз йому у слід.

Третя часть.

Сестри, ми до руху скорі геть побіжимо з потоком,
Бо манять нас там далеко ті чудові сині гори;

³⁶⁾ Гете висловив тут своє „вірую“: тільки невинна праця піднята з благородними намірами, а надто вірність і постійність запевняє нам імя і безсмертність. У кого нема тих заслуг, той по смерті вертає назад на лоно природи, робить ся частиною її елементів. Се показує він символічно на хорі, котрий по відході Панталіс тратить людську особистість і переміняєть ся в елементарі божества — одна часть у Дріяд (Німфи дерев), друга в Ореад (Німфи гір і скал), третя в Наяд (Німфи рік), а четверта в незвіснї Грекам божества винограду. Малюнком винобрана і піятики кінчить ся драма, немов символічним показом на ті ортії, в яких утонула сила старинного сьвіта.

Щораз низше, щораз глибше вужем вючись орошаєм
Тут дуги, там пасовиска, там городи при домах.
Он стрімкїї кипариси значуть біг наш по долині,
Береги й блискучі води йдуть аж гень під неба край.

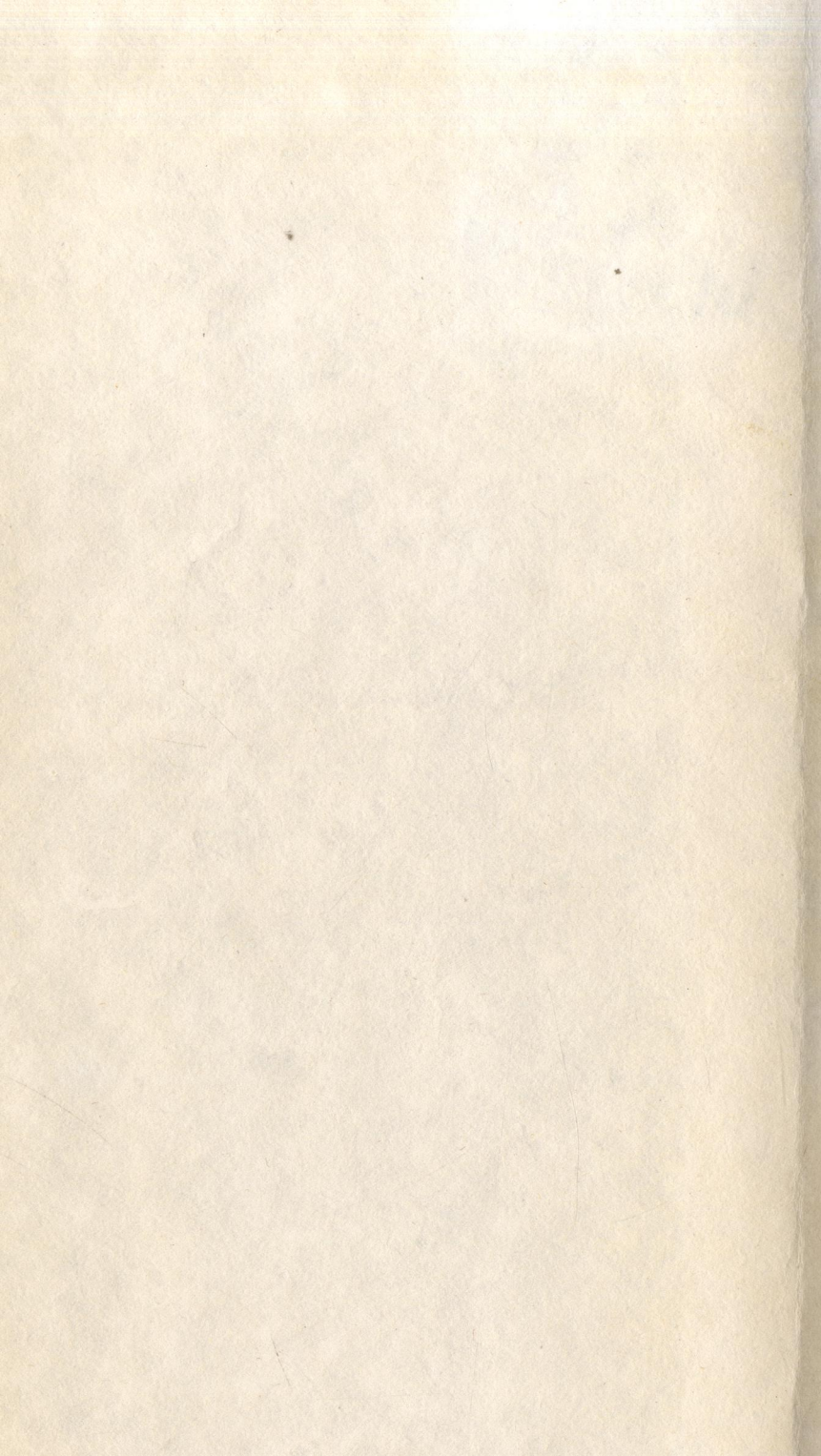
Четверта часть.

Ви спішіть, куди вам любо, ми обтулим, шумом вкриєм
Горб зелений, де на тиках пишно веть ся виноград;
Там що днини, що хвилини бачимо завзяту працю,
Щиру пильність і непевні ті користі винаря.
То копає, то сапає, поле, підтинає, вяже,
Молить всіх богів, найперше-ж бога сонця він блага.
Бах, бабій, не дуже дбає про слуг своїх найвірнійших,
В тіни спить, дрїма в печерах, граєсь з Фавном молодим.
Що для мрій тих полупяних йому треба, все те має
У боклагах, міхах, збанах переховане, що з права
Й з ліва в погребях холодних з віку-правіку стоять.
Та коли боги ласкаві, Гелїос перед усіми
Холодом, теплом, росою, соком ягоди налив, —
Де винар трудив ся тихий, там нараз все оживає,
Чути шум при кожній грядці, кожда тичка шелестить.
Кіш скрипить, стукочуть ведра, повні ноші аж тріщать,
Всі йдуть до великих кадей, де толочать босяки.
Підтупцем ногами дусять чистий плід агід сочистих;
Бризька, пінить ся, мішаєсь виноградна темна кров.
В тім до вуха долітає гук литаврів і цимбалів,
Знак дає, що Дионїзос із містерий розповивсь,
З козлоногими надходить, козлоніжок в танці водить,
А при тім гука безумно каплоухий зьвір Сілен.
Галас! Ратиці толочать всяку скромність і звичайність,
В п'янім одурі всі змисли, глушить уха дикий рев!
П'яні мацають, де чарка, повні черева й чуприни;
Сей та той ще щось тямє, та збільша лиш веремію;
Щоб зібрать новий мош, швидко спорожняють старий міх.

*(Заслона спадає. Форкілда на просценїумі випростовуєть ся ко-
люсально, сходить із котурнів, відкидає маску і заслону і виступає
в видї Мефїстофеля, щоб, коли-б того було треба, пояснити
штуку спільюгом).*

34.341

$\Phi \frac{\Pi}{\Gamma - 440}$

И 34.371

Ф $\frac{\pi}{\Gamma-440}$

Селена
і Фавет

переклав
Л. Франко